

Vladislavljević Nebojša
Voltmer Katrin

Originalni naučni rad
UDK 316.48:316.774(620+676.2+680+497.11)"20"
316.774:303.64(620+676.2+680+497.11)"20"
316.4:321.7(620+676.2+680+497.11)"20"

Primljeno: 12.11.2017

DOI: <https://doi.org/10.2298/SOC1704518V>

MEDIJSKO PREDSTAVLJANJE SUKOBA U DEMOKRATIZACIJI U EGIPTU, KENIJI, SRBIJI I JUŽNOJ AFRICI¹

Media Framing of Democratisation Conflicts in Egypt, Kenya, Serbia and South Africa

APSTRAKT: Članak izlaže pregled glavnih nalaza kvantitativne analize sadržaja koja pokriva različite oblike sukoba u demokratizaciji (npr. sukobe oko građanstva, izbora, tranzicione pravde i distribucije moći) u Egiptu, Keniji, Srbiji i Južnoj Africi. Ključni nalazi iz analize sadržaja su organizovani oko sledećih tema: uzroka sukoba u demokratizaciji, predstavljanja sukobljenih strana, predloga raspleta sukoba, percepcije demokratije, uloge medija, autoritarne prošlosti, kvaliteta izveštavanja i polarizacije. Ključni nalaz je da razlike u medijskom izveštavanju u ovim državama zavise od više činilaca: posebnih konteksta država (i konteksta širih regiona u kojima se nalaze, uključujući arapske zemlje, podsaharsku Afriku i postkomunističku Evropu); oblika političkog režima i stepena demokratizacije, kao i oblika sukoba u demokratizaciji (koji reflektuje glavne arene političke utakmice). U svim analiziranim državama, kvalitet medijskog izveštavanja je ograničen pristrasnošću, emocionalizacijom i – što je najvažnije – polarizacijom. Sukobi oko distribucije moći naročito izazivaju oštru polarizaciju, dok izbori – nasuprot postojećoj literaturi – izgleda da podstiču medije da izveštavaju umerenim stilom. Uzorak uključuje 5162 novinska članka i televizijska priloga iz ove četiri zemlje.

KLJUČNE REČI: mediji, medijsko predstavljanje, demokratija, demokratizacija, sukobi, polarizacija

ABSTRACT: *This paper presents an overview of the main findings from a quantitative content analysis covering different types of democratisation conflicts (i.e.,*

1 Tekst je nastao u okviru rada na projektu „Mediji, sukobi i demokratizacija“ (koordinatorka: Katrin Voltmer, Univerzitet u Lidsu, Velika Britanija) koji finansira Evropska Unija (FP7, br. 613370, vidi <http://www.mecodem.eu/>). Podaci korišćeni u ovom radu su prikupljeni u okviru radnog paketa 3 „Medijsko predstavljanje sukoba u demokratizaciji“ (koordinator radnog paketa: Nebojša Vladislavljević, Fakultet političkih nauka u Beogradu; vođe istraživačkih timova: Gamal Soltan, Američki univerzitet u Kairu, Nikol Stremiau, Univerzitet u Oksfordu, Filip Ejodus, Fakultet političkih nauka u Beogradu i Herman Vaserman, Univerzitet u Keiptaunu). Rukopis preveo s engleskog jezika Strahinja Subotić.

conflicts over citizenship, elections, transitional justice and distribution of power) in Egypt, Kenya, Serbia and South Africa. The key findings from the content analysis are organised around several themes: causes of democratisation conflicts, portrayal of conflict parties, preferred solutions to conflicts, perceptions of democracy, role of the media, authoritarian past, and tone of reporting and polarisation. The main finding is that cross-national variations depend on several factors: specific country contexts (and contexts of broader regions from which they come from, including the Arab Middle East, sub-Saharan Africa and post-communist Europe); regime type and the stage of democratisation; and type of democratisation conflict (which reflects the main arenas of political contestation). Across all countries, the quality of media coverage is limited by bias, emotionalisation and – most importantly – polarisation. In particular, conflicts over the distribution of power trigger sharp polarisation, whereas elections – contrary to existing literature – seem to force media towards a more restrained style of reporting. The sample involves 5162 newspaper articles and news stories from the four countries.

KEY WORDS: media, media framing, democracy, democratisation, conflict, polarisation

Demokratizacija uključuje dalekosežnu rekonfiguraciju struktura moći, vrednosnih sistema i resursa i zato izaziva sukobe između zagovornika demokratije i onih koji su imali koristi od starog režima i vezani su za njegove vrednosti. U tim razdobljima političkih i društvenih promena, mediji igraju ključnu ulogu kao prostor u kojem se odvijaju politički sukobi. Mediji su takođe i aktivni učesnici sa sopstvenim interesima, opredeljenjima i pogledima na svet. Istraživači medija i komunikacija ističu da se mediji ne ograničavaju na prosto odslikavanje događaja; naprotiv, pružaju posebno tumačenje stvarnosti (Bennett, 2005) izborom pojedinih događaja i tema i zanemarujući ostale, pružajući ili sprečavajući pristup određenim učesnicima u društvenom životu i zauzimajući strane u tekućim sukobima i raspravama. Štaviše, sposobnost medija da predstave („urame“) politička pitanja i događaje na određeni način može odrediti kako pojedinci opažaju stvarnosti, samim tim, njihovo delovanje (vidi Autor 1, 2017).

Ovaj rad izlaže ključne nalaze iz kvantitativne analize sadržaja o medijskom predstavljanju sukoba u demokratizaciji u četiri zemlje: Egiptu, Keniji, Srbiji i Južnoj Africi. Cilj rada jeste da utvrdi sličnosti i razlike u načinu na koji su mediji u te četiri zemlje pokrivali i predstavljali te događaje. Imajući u vidu širok tematski i prostorni obuhvat analize sadržaja, ovde izlažemo početna objašnjenja činilaca koji su uticali na takvo medijsko izveštavanje i ukratko ukazujemo na moguće posledice kada je reč o dinamici i ishodima sukoba u demokratizaciji. Obuhvatnija analiza, koja će uključiti širi raspon podataka iz razgovora s novinarima, političkim ličnostima i onima iz civilnog društva, uslediće naknadno.

Rad se sastoji iz više odeljaka. Prvi izlaže uvodna objašnjenja o političkom miljeu odabranih država, različitim oblicima sukoba u demokratizaciji, i konkretnim analiziranim sukobima. U ovom delu su izložene i hipoteze o

činocima koji oblikuju medijsko izveštavanje o sukobima tokom i posle napuštanja nedemokratske vladavine. Drugi odeljak ukratko raspravlja metodološka pitanja, uključujući načela kvantitativne analize medijskog sadržaja, istraživačke instrumente, izbor uzorka i procedure kodiranja. Glavni deo rada zatim izlaže i analizira ključne nalaze iz analize sadržaja. Nalazi su organizovani oko sledećih tema: uzroka sukoba, predstavljanja suprotstavljenih strana, preferiranih rešenja sukoba, percepcije demokratije, uloge medija, autoritarne prošlosti, i to na izveštavanju i polarizacije. U zaključku se izlažu ključne implikacije analize sadržaja za razumevanje medijskog predstavljanja demokratizacije.

Demokratizacija i politički sukobi u četiri odabrane države

Ovaj rad istražuje konfliktni ugao demokratizacije, usredsređujući se na odabrane sukobe tokom demokratizacije u Egiptu, Keniji, Srbiji i Južnoj Africi. Te države pružaju bitno različite političke kontekste iz ugla demokratskog razvoja. Egipat je primer neuspešnog pokušaja demokratizacije uz široku masovnu pobunu protiv lične vlasti, oštru polarizaciju između sekularnih elita i vojske, s jedne strane, i masovnih islamističkih stranaka, s druge strane, koji je kulminirao masovnom vojnom represijom. Kenija predstavlja postkolonijalnu novu demokratiju sa dubokim društvenim rascjepima, kao što su etnički, koji se često preslikavaju u političke sukobe, ponekad uz nasilje. Nasleđe sloma Jugoslavije i potonjih nasilnih sukoba, kao i lične autoritarne vlasti, snažno je oblikovalo demokratiju u Srbiji, koja i dalje uključuje klijentelizam, korupciju i nerešene teritorijalne probleme. Južna Afrika ima više iskustva s demokratijom od ostalih odabranih zemalja, ali pati od nasleđa socijalne nejednakosti, korupcije i ograničenih prava građanstva, što proizvodi sve veći revolt javnosti (vidi Autor 2, 2015: 12–13).

Odabrali smo problemski pristup u izboru sukoba, jer podstiče tematsko istraživanje odnosa između sukoba i demokratizacije u veoma različitim kontekstima. Demokratija uključuje sukobe oko distribucije moći, u kojima učestvuju stare i nove elite, kao i šire grupe, tokom stvaranja novog političkog poretka. Primeri korišćeni u ovom istraživanju su Maspero incident u Egiptu (2011), kampanja protiv ombudsmana u Srbiji (2015), protesti zbog odsustva javnih/komunalnih usluga (2009–2010, 2013–2014) i predsedničko saopštenje o stanju nacije (2015) u Južnoj Africi. Takođe, sukobi oko različitih oblika građanstva nastaju posle autoritarizma, jer prethodno marginalizovane grupe traže građanska prava. Primeri uključuju nasilne sukobe hrišćana i muslimana u Egiptu (2013), sukobe oko somalijske manjine i „rata protiv terorizma” u Keniji (2013–2014) i Parade ponosa u Srbiji (2010), kao i napade na imigrante u Južnoj Africi (2008, 2015). Izborne kampanje tokom demokratizacije često oživljavaju i preoblikuju postojeće društvene podele i sukobe, ponekad i u zaoštrenom obliku, podstičući polarizaciju, čak i nasilje. Analizirali smo predsedničke izbore u Egiptu (2012), Keniji (2007, 2013) i parlamentarne izbore u Srbiji iz ugla evropskih integracija i secesije Kosova (2008). Pored toga, neki sukobi izvire iz nasleđa represije i nasilja prethodnih nedemokratskih režima i tiču se odgovornosti starih elita, kao i širih pitanja suočavanja s autoritarnom prošlošću, tj. tranzicione pravde. Primeri su kampanja oko predsedničkih izbora u Keniji

(2013) iz ugla sukoba povodom optužbe Međunarodnog krivičnog suda protiv Kenijate i hapšenje i izručenje Miloševića Haškom tribunalu, kada je reč o Srbiji (2001) (vidi Autor 2, 2015: 17–24).

Nekoliko hipoteza je ugrađeno u same temelje ovog istraživačkog projekta, naročito kada je reč o izboru sukoba za analizu. U stvari, odabrane zemlje i sukobi služe kao primeri različitih političkih miljea – imajući u vidu različite istorijske kontekste, institucije i kulture, oblike sukoba u demokratizaciji, oblike političkih režima i nivoa demokratizacije – koji odražavaju glavne hipoteze. Prvo, istorijski i geografski uticaji se kristalizuju vremenom u posebno političko, institucionalno i kulturno nasleđe koje se obično razlikuje od zemlje do zemlje, kao i od regiona do regiona. Očekujemo da će se medijsko izveštavanje razlikovati u Egiptu, Keniji, Srbiji i Južnoj Africi, reflektujući posebna istorijska iskustva i/ili nasleđa različitih regiona u kojima se nalaze, uključujući arapske zemlje, podsaharsku Afriku i postkomunističke zemlje u Evropi, naročito kada je reč o percepciji uzroka sukoba, predloženih rešenja, percepcije demokratije i instrumentalizacije prošlosti (Autor 2, 2015). Drugo, naslućujemo da će oblici sukoba, koji reflektuju glavne arene političkih suprotstavljanja, uticati na medijsko izveštavanje na različite načine, ne samo kada je reč o uzrocima sukoba, već i predloženih rešenja, uloge medija i tona izveštavanja. Na primer, medijsko izveštavanje je obično pristrasnije, emotivnije i polarizovanije tokom izbornih kampanja nego u drugim situacijama (Autor 2, 2015).

Treće, oblik političkog režima je značajan činilac jer je sloboda štampe važan aspekt demokratije. Stoga, medijsko izveštavanje bi trebalo da se razlikuje u zavisnosti od nivoa demokratije. Očekujemo da će mediji pokrивati sukobe u Južnoj Africi i Srbiji – kao naprednijih u demokratskom razvoju – različito od Egipta i Kenije (Autor 1, 2017). Četvrto, medijsko izveštavanje zavisi i od etape demokratizacije. Jedna mogućnost je da je medijsko izveštavanje uključuje više konfrontacije u ranim etapama demokratizacije, pošto mediji pokušavaju da nadoknade vreme izgubljeno tokom decenija nedemokratske vladavine, a da vremenom, tokom konsolidacije novih demokratskih ustanova, može postati umerenije (Randall, 1993). Druga mogućnost je da neposredno posle pada starog režima mediji i dalje zavise od ključnih centara moći, ili se trude da ne podrivaju nove demokratske vlasti u trenucima neizvesnosti, i da zahtevaju odgovornost od glavnih političkih „igrača” tek narednih godina (Barrera i Zugasti, 2006). Treba imati u vidu da se uticaji koji izvire iz političkog, institucionalnog i kulturnog nasleđa i oni koji se odnose na oblik režima i etapu demokratizacije donekle preklapaju i/ili mogu delovati u različitim smerovima.

Metodološka pitanja

Medijsko predstavljanje ključnih pitanja i „igrača” tokom i posle pada autoritarne vladavine značajno utiče na nastanak, dinamiku i ishode političkih sukoba. Medijsko izveštavanje o sukobima istraživali smo putem metoda koji proizvodi detaljan opis medijskog sadržaja. Analiza sadržaja je sistematična i kvantitativna analiza obeležja poruke. Kada se odnosi na medijske sadržaje, ovaj metod teži da opiše glavne obrasce u izveštavanju, ispitujući njegov manifestni sadržaj. Fokus na eksplicitne elemente teksta zahteva otklon od bilo kakvog tumačenja, ili čitanja „između redova”, tokom prikupljanja podataka.

Kvantitativna analiza sadržaja obično izdvaja ona obeležja izveštavanja koja su važna za određeni istraživački projekat, dok se uglavnom zanemaruju ostale karakteristike izveštavanja. Nije prihvatljivo izvlačenje zaključaka o društvenim procesima van teksta samo na osnovu medijskog sadržaja, posebno kada je reč o uticaju na publiku ili društvo u celini (vidi Neuendorf, 2002; Krippendorff, 2004). Dakle, kvantitativna analiza sadržaja opisuje glavna obeležja medijskog predstavljanja sukoba tokom i posle pada nedemokratskih režima u Egiptu, Keniji, Srbiji i Južnoj Africi. Na osnovu nalaza te analize možemo uporediti podatke o komunikaciji tokom sukoba iz te četiri zemlje i iz različitih oblika sukoba, kao što su oni oko građanstva, izbora, tranzicione pravde i distribucije moći. Jedinica analize jeste novinski članak ili televizijski prilog.

Kodna knjiga ili protokol analize sadržaja precizira kako treba meriti i beležiti odabrane promenljive (varijable). Zasniva se na ključnim pojmovima korišćenim u studijama demokratizacije, istraživanja komunikacija, različitih pravaca proučavanja konflikata i iz opštih istraživanja u političkim i društvenim naukama. Entmanovo (1993) određenje ključnih aspekata „uramljivanja” (framing) pruža solidnu osnovu za organizovanje istraživanja medijskog izveštavanja o sukobima u demokratizaciji. Iz ovog ugla, ključna pitanja koje istražujemo su: (1) kako mediji definišu probleme u središtu ovih sukoba; (2) koji su uzroci i podsticaji sukoba koje mediji identifikuju; (3) kako mediji vrednuju te probleme; i (4) koja rešenja mediji predlažu za te sukobe.

Kodna knjiga je proverena na uzorku novinskih članaka i priloga u svim sukobima u četiri zemlje. Istraživačke timove za kodiranje činili su uglavnom studenti poslediplomskih studija iz ovih zemalja. Kodiranje se odvijalo na engleskom jeziku u Južnoj Africi i Keniji, na arapskom jeziku u Egiptu i srpskom u Srbiji. Protokol za analizu sadržaja je pripremljen na engleskom, pa su za kodere birani studenti koji, pored arapskog ili srpskog, tečno govore engleski (projektni) jezik. Koderi su pripremani za analizu sadržaja tokom nekoliko meseci kako bi se postigao visok kvalitet podataka – unutar i između istraživačkih timova u odabranim državama. Testovi pouzdanosti kodiranja (između više kodera) sprovedeni su u sva četiri istraživačka tima, a svaki test je uključio bar 40 odabranih članaka i priloga odabranih slučajnim uzorkom.

Pouzdanost kodiranja proveravali smo posebno za nominalne i ordinalne promenljive (procenat saglasnosti i Spearman's Rho): Egipat (0,88; 0,73), Kenija (0,79; 0,52), Srbija (0,94; 0,84), Južna Afrika (0,85; 0,65) i ukupno za sve države (0,86; 0,69). Nivo pouzdanosti između kodera varira od prihvatljivog do odličnog. Izgleda da su koderi imali više problema s ordinalnim varijablama (koristili smo raspon od 5 tačaka za merenje nivoa različitih obeležja), nego sa nominalnim – onima koje označavaju kategorije objekata. Različiti nivo pouzdanosti dostignut u različitim zemljama takođe odražava istraživački kapacitet akademskih ustanova uključenih u istraživanje. Koristili smo SPSS – statistički softverski paket koji koristi veliki broj istraživača u društvenim naukama – da bi analizirali prikupljene podatke. Podaci iz detaljnih kategorija kodne knjige uglavnom su agregirani u šire kategorije radi identifikovanja opštih trendova, kao i lakšeg predstavljanja podataka.

Odlučili smo se za dva glavna kriterijuma u izboru uzorka: nezavisnost i relevantnost medija. Prvo, izabrali smo novine i televizijske kanale/programme koji su pod kontrolom vlasti ili političkih stranaka i one koju su uglavnom nezavisni.

Obično mediji iz tih kategorija bitno različito izveštavaju o sukobima posle pada nedemokratskih režima. Postoje mediji pod kontrolom vlasti ili stranaka koji služe gotovo kao njihovi portparoli: vlast ili stranke su vlasnici medija i/ili postavljaju urednike i kontrolišu uređivačku politiku. Neki mediji su bliski vlasti ili strankama, jer ovi obično utiču na njihovo izveštavanje iako nisu formalno povezani. S druge strane, mediji koji su uglavnom nezavisni od vlasti ili stranaka takođe se mogu razlikovati među sobom: neki mogu pratiti opšte ideološko ili neko drugo usmerenje a da ne budu lojalni vlasti ili strankama, dok uređivačka politika drugih medija može zavisiti isključivo od tržišta i pretpostavljenog značaja za publiku, bez ikakvih političkih podudaranja. Drugo, birali smo one medije koji su bili veoma značajni u izveštavanju o odabranim sukobima, oslanjajući se na stručnjake-specijaliste za četiri države uključene u projekat MeCoDEM. Neki mediji su bili relevantni zbog svog tiraža ili gledanosti, a drugi zbog uticaja na izbor pitanja o kojima se raspravljalo u političkom životu, ili iz oba razloga istovremeno (vidi *Tabelu 1*).

Tabela 1. Izabrani mediji

Država	Naziv	Vrsta medija	Nezavisnost medija od vlasti i stranaka ^{a)}	N
Egipat	Al-Ahram	Dnevne novine	Veoma ograničena-umerena	261
	El-Masri Al-Yaum	Dnevne novine	Umerena-visoka	341
	Shuruq	Dnevne novine	Umerena-visoka	345
	Ukupno (Egipat)			947
Kenija	The Nation	Dnevne novine	Umerena	719
	The Standard	Dnevne novine	Veoma ograničena-umerena	477
	The Star	Dnevne novine	Umerena-visoka	353
	Ukupno (Kenija)			1549
Srbija	Politika	Dnevne novine	Umerena-visoka	377
	Večernje novosti	Dnevne novine	Umerena	487
	RTS	Javni servis ^{b)}	Umerena-visoka ^{c)}	288
	B92	Privatna TV ^{b)}	Umerena-visoka	366
	Blic (samo 2010. i 2015)	Dnevne novine	Umerena	96
	Danas (samo 2010. i 2015)	Dnevne novine	Umerena-visoka	105
	Pravda (samo 2010)	Dnevne novine	Umerena-visoka	39
	Press (samo 2010)	Dnevne novine	Veoma ograničena-umerena	55
	Pink (samo 2010. i 2015)	Privatna TV ^{b)}	Veoma ograničena-umerena	34
	Prva (samo 2010. i 2015)	Privatna TV ^{b)}	Umerena	22
	Informer (samo 2015)	Dnevne novine	Veoma ograničena	39
	Naše novine (samo 2015)	Dnevne novine	Umerena-visoka	13
	Ukupno (Srbija)			1921
	Južna Afrika	Business Day	Dnevne novine	Visoka
Daily Sun		Dnevne novine	Visoka	233
Mail and Guardian		Dnevne novine	Visoka	142
New Age (osim za 2008)		Dnevne novine	Veoma ograničena-umerena	178
Ukupno (Južna Afrika)				745
Ukupno				5162

^{a)} Nivo nezavisnosti medija se odnosi na period u kojem se dati sukob odvijao.

^{b)} Kodirali smo priloge u glavnim televizijskim informativnim programima.

^{c)} Osim 2001. kada je nezavisnost od vlasti bila veoma ograničena-umerena.

Nejednak broj kodiranih članaka/priloga u četiri zemlje odražava poteškoće s kojima su se suočili istraživački timovi u nekim zemljama. Na primer, istraživači u Južnoj Africi i Egiptu naišli su na značajne prepreke pokušavajući da dođu do arhiva štampanih i elektronskih medija, što je skratilo vreme predviđeno za kodiranje. Pored toga, veoma veliki broj relevantnih novinskih tekstova o nekim od odabranih sukoba, posebno u Egiptu i Keniji, primorao je istraživače da slučajnim uzorkom odaberu tekstove, što je zahtevalo izlistavanje svih relevantnih tekstova u prvom koraku. Južnoafrički tim se koncentrisao pre svega na komunalne sukobe koji su se odvijali u ograničenom obimu, ali tokom dužeg razdoblja pa su morali da eksperimentišu s raznim metodama prikupljanja uzorka. Izlistavanje svih relevantnih tekstova rezultiralo bi veoma dugačkim spiskom materijala za kodiranje, a uzorkovanje po danima u nedelji („constructed week” sampling) u početku nije proizvelo dovoljan broj tekstova. Ti problemi, kao i raspoloživost istraživača, takođe su se odrazili na različitu veličinu uzorka u različitim zemljama. I pored toga, sva četiri nacionalna tima prevazišla su te izazove tako da integrisana baza podataka proizvedena putem kvantitativne analize sadržaja pruža obiman empirijski materijal visokog kvaliteta koji opisuje i analizira medijsko predstavljanje sukoba u demokratizaciji odabranih zemalja.

Uzroci sukoba tokom demokratizacije

Jedan od ključnih aspekata medijskog pokrivanja sukoba posle pada autoritarne vlasti jeste naglašavanje pojedinih uzroka sukoba, a ne nekih drugih. Od novinara se očekuje ne samo da opišu događaje, već i da pruže kontekstualne informacije i analizu, što nije lako postići imajući u vidu vremenska ograničenja s kojima se redovno suočavaju u svom radu. Ovaj odeljak razmatra kako novinari kontekstualizuju izveštavanje o sukobima u demokratizaciji. Vođeni teorijskim razumevanjem sukoba posle pada nedemokratskih režima razvili smo listu mogućih uzroka sukoba, relevantnih za različite oblike konflikata i državne kontekste.

Tabela 2: Uzroci sukoba prema državi*

Uzroci	Egipat	Kenija	Srbija	Južna Afrika	Ukupno
Političke ustanove	66,8%	76,6%	42,8%	44,4%	57,6%
Pravni	34,5%	47,2%	53,7%	39,6%	46,2%
Politička kultura	65,4%	35,2%	17,3%	68,9%	39,0%
Međunarodni	8,6%	9,1%	34,0%	2,8%	17,4%
Kolektivni identiteti	31,0%	10,1%	10,5%	17,9%	15,2%
Ekonomski	12,7%	10,3%	4,9%	47,1%	14,0%

* Mogući su višestruki uzroci po članku/prilogu.

Naši podaci govore da su političke ustanove shvaćene u medijskom izveštavanju kao najznačajniji uzrok odabranih sukoba, a slede pravosudni problemi i politička kultura. Dakle, „stvarnost” koju mediji proizvode predstavlja sukobe prevashodno kao one koji se odigravaju unutar, ili se prelivaju iz političkih institucija a ne izviru iz, recimo, ekonomskih okolnosti. Kao ključna institucija demokratske politike, izbori su posebno relevantni u okviru kategorije političkih ustanova. S obzirom da izbori čine četiri od naših trinaest odabranih sukoba, značaj političkih ustanova kao

uzroka sukoba je verovatno prenatlažen u podacima (*tabela 3*). Politička kultura, koja se pojavljuje kao važan uzrok sukoba u medijskom izveštavanju, posebno u Južnoj Africi i Egiptu, blisko je povezana s političkim ustanovama. Sukobi koji se ističu kao prouzrokovani nedostatkom političke kulture su kenijski izbori 2007. godine i južnoafrički komunalni sukobi. Dalja kvalitativna analiza će se usmeriti na objašnjenje činjenice da je politička kultura istaknutiji aspekt javnog diskursa u Južnoj Africi i Egiptu, nego u Srbiji i Keniji.

U skladu sa institucionalnim fokusom medijskog izveštavanja, pravni uzroci dolaze po značaju odmah posle političkih ustanova. Najveći deo medijskog pokrivanja pravnih pitanja izvire iz rasprava izazvanih političkim nasiljem i primenom zakona, bez obzira da li je reč o terorizmu i izborima s etničkom pozadinom u Keniji, ksenofobičnim napadima u Južnoj Africi, muslimansko-hrišćanskim nasiljem u Egiptu ili desničarskim nasiljem na Paradi ponosa u Srbiji. U Srbiji je takođe postojao ugaio tranzicione pravde vezan za hapšenje i izručenje Miloševića Haškom tribunalu. Zanimljivo je da pravnog ugla nije bilo u medijskom pokrivanju izbora u Keniji 2013. godine koji su se odvijali u vreme optužbe Međunarodnog krivičnog suda protiv Kenijate. Ostali uzroci se vide kao manje važni. Međunarodni uzroci su percipirani kao bitni jedino u Srbiji, odražavajući međunarodnu dimenziju sukoba oko hapšenja i ekstradicije Miloševića 2001. godine i izbora 2008. godine koji su se koncentrisali na evropske integracije i secesiju Kosova. Kolektivni identiteti kao uzroci su značajniji u Egiptu i Južnoj Africi nego u Srbiji i Keniji – uprkos činjenici da se izabrani sukobi u potonje dve države upravo odnose na ove identitete. Sličan obrazac se pojavljuje kada je reč o političkoj kulturi kao percipiranom uzroku sukoba. Konačno, ekonomski uzroci su jedino značajni u sukobima u Južnoj Africi koje podstiče siromaštvo i uvrežena nejednakost.

Posmatrajući medijska tumačenja uzroka prema obliku sukoba (*tabela 3*), nalazimo veliku raznolikost percipiranih uzroka. Na primer, sukobi oko građanstva prevashodno se svode na pravne činioce, a zatim podjednako na političku kulturu i kolektivne identitete, sugerišući da mediji pristupaju tim sukobima iz perspektive i prava i kulturoloških činilaca. Isto tako, percipirani uzroci hapšenja i izručenja Miloševića dolaze iz pravosudnog i međunarodnog, kao i ugla političkih ustanova, što otkriva sukobljene perspektive u medijskom predstavljanju ovih događaja.

Tabela 3: Uzroci sukoba prema obliku sukoba*

Uzroci	Građanstvo	Distribucija moći	Izbori	Tranziciona pravda	Ukupno
Političke ustanove	28,9%	55,3%	84,7%	33,4%	57,6%
Pravni	67,1%	36,6%	25,8%	82,0%	46,2%
Politička kultura	41,7%	36,8%	48,7%	4,2%	39,0%
Međunarodni	13,1%	4,6%	18,0%	42,5%	17,4%
Kolektivni identiteti	36,7%	7,6%	8,5%	2,1%	15,2%
Ekonomski	16,1%	24,8%	11,3%	3,2%	14,0%

* Mogući su višestruki uzroci po članku/prilogu.

Ne iznenađuje da su politički uzroci bili najviše istaknuti u sukobima koji su se fokusirali na izborne kampanje i distribuciju moći, dok su pravni uzroci bili

veoma značajni za tranzicionu pravdu i sukobe oko građanstva (većina potonjih je uključivala nasilje). Međunarodni uzroci su shvaćeni kao bitni za sukobe oko tranzicione pravde (tj. optužnice međunarodnih sudova), uz identitetske uzroke sukoba oko građanstva. Konačno, ekonomski činioci su uglavnom bili odsutni kao eksplanatorni činioci sukoba tokom demokratizacije, s izuzetkom onih oko distribucije moći, koji uključuju optužbe za korupciju i političku neefikasnost.

Sukobljene strane

Da bi utvrdili koga mediji predstavljaju kao glavne protivnike u odabranim sukobima, kodirali smo dve glavne sukobljene strane po članku/prilogu, a zatim ih stavili u interaktivne parove. Političke vlasti – uključujući vladu, parlament i ministarstva na nacionalnom i regionalnim nivoima – pojavljivale su se najčešće u medijskom pokrivanju demokratizacije u četiri zemlje, a zatim slede političke stranke i građani (kao individualni i kolektivni akteri bez jasne grupne pripadnosti, npr. demonstranti). Identitetske grupe, zasnovane na etničkoj, verskoj pripadnosti i seksualnoj orijentaciji, tek onda dolaze na red u medijskom izveštavanju. Tabela 4 pokazuje za svaku od tih sukobljenih strana posebnu konstelaciju protivnika predstavljenu u izveštavanju medija.

Tabela 4. Sukobljene strane i njihovi protivnici

Sukobljene strane	Protivnici	Ukupno % (N)	Delimični % (N)
Političke vlasti		58,1 % (2511)	
	Političke vlasti		21,6 % (542)
	Političke stranke		16,2 % (406)
	Građani		23,2 % (583)
	Identitetske grupe		6,1 % (153)
	Militantne grupe		11,9 % (299)
	Međunarodni činioci		15,2 % (381)
	Ostali		5,6 % (147)
	Ukupno		100% (2511)
Političke stranke		35,9 % (1551)	
	Političke vlasti		26,2 % (406)
	Političke stranke		48,4 % (750)
	Građani		11,5 % (179)
	Identitetske grupe		6,4 % (100)
	Militantne grupe		0,3 % (4)
	Međunarodni činioci		3,7 % (58)
	Ostali		3,5 % (54)
	Ukupno		100 % (1551)
Građani		27,9 % (1207)	
	Političke vlasti		48,3 % (583)
	Političke stranke		14,8 % (179)
	Građani		23,8 % (287)
	Identitetske grupe		3,3 % (40)
	Militantne grupe		4,6 % (55)
	Međunarodni činioci		2,2 % (26)
	Ostali		3,1 % (37)
	Ukupno		100% (1207)

Sukobljene strane	Protivnici	Ukupno % (N)	Delimični % (N)
Identitetske grupe		10,6 % (458)	
	Političke vlasti		33,4 % (153)
	Političke stranke		21,8 % (100)
	Građani		8,7 % (40)
	Identitetske grupe		22,5 % (103)
	Militantne grupe		6,3 % (29)
	Međunarodni činiooci		1,7 % (8)
	Ostali		5,5 % (25)
	Ukupno		100 % (458)

Kada je reč o konstelacijama sukoba u koje su uključene političke vlasti, njihovi glavni oponenti su građani koji javno izražavaju nezadovoljstvo. Ova konstelacija čini skoro četvrtinu svih sukoba u kojima su vlasti predstavljene u medijima kao jedna od ključnih sukobljenih strana. Pored toga, vlasti su uglavnom uključene u sukobe s drugim elitama, od drugih grana vlasti i političkih stranaka do međunarodnih „igrača”. Najistaknutiji protivnici političkih stranaka su druge stranke – oko polovine od svih sukoba u kojima su uključeni ovi učesnici u političkom životu. Ovaj obrazac odražava takmičarsku prirodu demokratskih izbora. Sledeći značajni protivnik političkim strankama su vlasti i, u manjoj meri, građani.

Gotovo polovina sukoba, u kojima građani čine jednu od sukobljenih strana, uključuje vlasti kao glavnog protivnika, što ne iznenađuje s obzirom na to da je većina protesta usmerena protiv vlasti i često uključuje sukobe sa snagama bezbednosti. Neočekivano jeste da skoro četvrtina sukoba u kojima učestvuju građani takođe uključuje druge građane kao protivnike, ukazujući na društvene podele tokom demokratizacije. Taj horizontalni obrazac konstelacije sukoba očigledan je i kod identitetskih grupa. Tu se sukobi s drugim takvim grupama i građanima pojavljuju u sličnoj srazmeri kao sukobi s vlastima.

Predlozi raspleta analiziranih sukoba

Bitan deo istraživanja medijskog izveštavanja o demokratizaciji tiče se predloženih ili promovisanih rešenja za analizirane sukobe. Gotovo tri četvrtine (72,6%) kodiranih članaka/priloga razmatraju moguća rešenja datih sukoba, odražavajući hitnost raspleta u konfliktnim, često opasnim situacijama. *Tabela 5* predstavlja različite načine razrešenja sukoba, merenih u rasponu od 5 tačaka; niske vrednosti sugerišu opredeljenje za pristup [a], a visoke ukazuju na opredeljenje za pristup [b]. Ove promenljive tiču se opštih pristupa sukobima, a ne konkretnih politika. Naši podaci ukazuju da od nekoliko ključnih dimenzija u diskursima o rešavanju sukoba preovlađuje ona o institucionalnim/kulturnim pristupima, s tim da postoji jasno opredeljenje za institucionalna rešenja. Kada je reč o dinamici raspleta sukoba, nema jasnih preferenci za postepenu, mirnu promenu, zasnovanu na kompromisu i toleranciji, s jedne strane, ili za radikalnu, nasilnu promenu, zasnovanu na odsustvu kompromisa i tolerancije, s druge strane.

Tabela 5: Opredeljenje za posebne pristupe raspletu sukoba po državama*

<i>Predloženi pristup</i>	Egipat	Kenija	Srbija	J. Afrika	Ukupno
Postepene [a] – radikalne promene [b]	2,10 (21)	3,38 (85)	3,70 (20)	2,14 (35)	2,98 (161)
Kompromis i saradnja [a] – bez kompromisa i saradnje [b]	2,45 (51)	2,83 (459)	3,26 (501)	2,16 (82)	2,96 (1093)
Nenasilno [a] – nasilno delovanje [b]	2,57 (37)	2,36 (146)	2,50 (14)	1,89 (44)	2,32 (241)
Tolerancija [a] – represija [b]	2,43 (14)	2,56 (48)	2,62 (13)	2,26 (31)	2,46 (106)
Institucionalni pristup [a] – kulturni pristup [b]	2,17 (293)	2,18 (586)	1,88 (963)	2,23 (305)	2,05 (2147)
Ostalo	2,00 (2)	/ (0)	2,00 (1)	1,90 (10)	1,92 (13)
Ukupno	2,24 (418)	2,52 (1324)	2,37 (1512)	2,18 (507)	2,38 (3761)

* Raspon: 1 snažno opredeljenje za [a], 2 opredeljenje za [a], 3 mešavina oba [a+b], 4 opredeljenje za [b], 5 snažno opredeljenje za [b].

Zanimljive su razlike u medijskom izveštavanju u različitim državama iz ovog ugla. Našli smo kontrast između opredeljenja za radikalne i beskompromisne promene u Srbiji i za postepene promene, zasnovane na kompromisu i saradnji, u Južnoj Africi. Značajno je veće opredeljenje za miroljubiva rešenja i toleranciju u Južnoj Africi nego u Srbiji, mada je situacija suprotna kada je reč o institucionalnim raspletima. Verovatno podaci odražavaju različita istorijska iskustva s demokratizacijom u tim zemljama – postepeno napuštanje aparthejda i uspostavljanje demokratskih ustanova saradnjom suprotstavljenih strana u Južnoj Africi i brze, revolucionarne promene u Srbiji u vreme pada Miloševića – koje su vremenom oblikovale političke kulture dveju zemalja na različite načine.

Tabela 6: Opredeljenje za posebne pristupe raspletu sukoba prema oblicima sukoba*

<i>Predloženi pristup</i>	Građanstvo	Distribucija moći	Izbori	Tranziciona pravda	Ukupno
Postepene [a] – radikalne promene [b]	3,32 (77)	1,94 (34)	3,11 (47)	4,00 (3)	2,98 (161)
Kompromis i saradnja [a] – bez kompromisa i saradnje [b]	3,01 (133)	2,71 (152)	2,93 (610)	3,21 (198)	2,96 (1093)
Nenasilno [a] – nasilno delovanje [b]	1,83 (42)	2,06 (32)	2,50 (162)	2,00 (5)	2,32 (241)
Tolerancija [a] – represija [b]	2,53 (47)	1,76 (21)	2,76 (38)	/ (0)	2,46 (106)
Institucionalni pristup [a] – kulturni pristup [b]	2,13 (672)	1,96 (395)	2,10 (771)	1,84 (309)	2,05 (2147)
Ostalo	2,50 (2)	1,78 (9)	2,00 (1)	2,00 (1)	1,92 (13)
Ukupno	2,35 (973)	2,13 (643)	2,50 (1629)	2,38 (516)	2,38 (3761)

* Raspon: 1 snažno opredeljenje za [a], 2 opredeljenje za [a], 3 mešavina oba [a+b], 4 opredeljenje za [b], 5 snažno opredeljenje za [b].

Kada je reč o oblicima sukoba, medijsko predstavljanje konflikata oko distribucije moći, sugerise opredeljenje za postepena i institucionalna rešenja, zasnovana na kompromisu i toleranciji. Nasuprot tome, izveštavanje o izbornim i građanskim sukobima obeleženo je beskompromisnim pristupima (premalno je članaka/priloga o tranzicionoj pravdi predlagalo rešenja sukoba pa objašnjenje nije moguće). Uprkos zaoštrenom sukobljavanju oko pitanja građanstva i izbora, manje je poziva na nasilje ili represiju od onih koje promovišu neki oblik nenasilnog raspleta i toleranciju.

Percepcija demokratije

Sledeći deo naše analize odnosi se na medijske diskurse o demokratiji i srodnim normama u kontekstu odabranih sukoba tokom demokratizacije. Pripremili smo grupu promenljivih koje se odnose na posebne dimenzije demokratije i njihovo vrednovanje. Razlikujemo aspekte demokratije povezane s institucijama, individualnim pravima i mogućnostima, kao i društvene korelate demokratije (pluralizam, socijalna država i drugo). Svaka od tih opštih dimenzija je razložena na posebna pitanja koja se mere u rasponu od 5 tačaka, od pozitivne do negativne ocene. *Tabele 7 i 8 prikazuju samo podatke grupisane u opšte dimenzije demokratije i njihovu ocenu, a objašnjenje uzima u obzir i detaljnije podatke.*

Tabela 7: Evaluacija demokratije po državi*

Aspekti demokratije	Egipat	Kenija	Srbija	Južna Afrika	Ukupno
Institucionalni ^{a)}	2,69 (335)	2,13 (1126)	2,04 (758)	3,62 (473)	2,44 (2692)
Individualni ^{b)}	2,37 (268)	2,79 (340)	1,96 (406)	3,47 (448)	2,69 (1462)
Društveni ^{c)}	2,18 (218)	2,10 (952)	1,95 (502)	3,75 (494)	2,45 (2166)

* Raspon: 1 veoma pozitivan, 2 pozitivan, 3 pomešan, nejasan, 4 negativan, 5 veoma negativan.

a) Uključuje načela demokratije, izbore, upravljanje na nivou države, vladavinu prava, medijske slobode;

b) Uključuje građanstvo, ljudska prava, slobodu izražavanja, ekonomske slobode;

c) Uključuje načela kao što su pluralizam i sekularizam, kolektivna prava, socijalnu koheziju, tržište i blagostanje.

Naši podaci pokazuju da mediji uglavnom predstavljaju demokratiju u pozitivnom svetlu, nešto više njene institucionalne i društvene aspekte nego individualna prava i slobode. U sve četiri zemlje, percepcija demokratskih ustanova u celini je povoljnija (srednja vrednost: 2,10) od one koja se tiče aktuelnog upravljanja državom (2,70). Ovo ne iznenađuje imajući u vidu da se velike nade u demokratiju retko ostvaruju, naročito u teškim političkim i ekonomskim okolnostima u kojima se demokratizacija obično odvija. Taj jaz je najširi u Egiptu (srednja ocena demokratskih načela – 1,72 i državnog upravljanja – 3,04) što odlikava veliku nestabilnost i sukobe posle pada Mubaraka.

Velike su razlike u vrednovanju demokratije u četiri države: Srbija se nalazi najdalje na pozitivnoj strani analiziranog raspona, a Južna Afrika na negativnoj. Taj nalaz pomalo zbunjuje, jer su te dve zemlje više napredovale u demokratskom razvoju od Kenije i Egipta što sugerise da bi ocene demokratije u medijskom izveštavanju trebalo da rastu ili opadaju zajedno u odnosu na Keniju i Egipat. U Srbiji, naročito pozitivne ocene odnose se na izbore, vladavinu prava, ljudska prava, socijalnu koheziju i ekonomske probleme. Takva vrednovanja ukazuju na opšte zadovoljstvo stanjem demokratije u prvoj deceniji posle Miloševića uprkos niskom kvalitetu demokratije o kojem govore profesionalni posmatrači. Kenija je blizu kada je reč o pozitivnim ocenama demokratije, naročito iz institucionalnog i društvenog ugla, zahvaljujući uglavnom pozitivnom vrednovanju izbora, upravljanja, socijalne kohezije i ekonomskih pitanja. To nije slučaj kod ocena individualnih aspekata demokratije, prvenstveno zbog ocene stanja ljudskih prava.

Bitno je napomenuti da ovi podaci ne reflektuju stanje demokratije u četiri analizirane zemlje, niti percepcije demokratije od strane javnosti, već medijsku „konstrukciju” demokratije koja može ali ne mora da odgovara stvarnom stanju. Primer su pozitivne ocene upravljanja zemljom u Keniji i vladavine prava u Srbiji, iako se ove države suočavaju sa široko rasprostranjenom korupcijom i slabim pravnim sistemom. Mogli bi da zaključimo iz tog očiglednog jaza između „medijske stvarnosti” i „političke stvarnosti” da mediji ne ispunjavaju svoju ulogu kontrolora političke moći, pretpostavljenu u modelima profesionalnog novinarstva. S druge strane, raskorak između medijskog predstavljanja i stvarnih događaja može takođe ukazati na pozitivnu ulogu medija. Na primer, vrednovanje izbora u Keniji može delovati kao iznenađenje, imajući u vidu široko rasprostranjeno nasilje koje je pratilo izbore 2007. i bacilo senku na izbore 2013. Naši podaci govore da su ključni mediji u našem uzorku pokušali da pošalju pozitivnu sliku izbora, dok su netolerancija i govor mržnje zauzeli druge medijske prostore – online i offline.

Sličan obrazac vrednovanja primećuje se u evaluaciji individualnih i društvenih aspekata demokratije. Opet, južnoafrički mediji se ističu u negativnoj oceni, pogotovo kada je reč o građanstvu i ekonomskim mogućnostima siromašnih (srednje vrednosti: 3,35 i 3,87). Vidi se i velika zabrinutost za društvenu koheziju u zemlji (3,73) koja se dvadeset godina posle uspešne demokratizacije suočava s rizikom dezintegracije. Nasuprot tome, mediji u Srbiji vide demokratiju kao sredstvo individualnog ostvarenja (1,97), zaštite ljudskih prava (1,94) i socijalne kohezije (1,79). Po više osnova, medijsko predstavljanje demokratije u Egiptu i Keniji nalazi se između ovih krajnosti.

Tabela 8: Ocena demokratije prema obliku sukoba*

Aspekti demokratije	Građanstvo	Distribucija moći	Izbori	Tranziciona pravda	Ukupno
Institutionalni ^{a)}	2,69 (570)	3,27 (411)	2,19 (1464)	1,94 (247)	2,44 (2692)
Individualni ^{b)}	2,91 (627)	3,04 (284)	2,34 (458)	1,89 (93)	2,69 (1462)
Društveni ^{c)}	2,57 (911)	3,66 (226)	2,08 (971)	1,93 (58)	2,45 (2166)

* Raspon: 1 veoma pozitivan, 2 pozitivan, 3 pomešan, 4 negativan, 5 veoma negativan.

a) Uključuje načela demokratije, izbore, upravljanje na nivou države, vladavinu prava, medijske slobode;

b) Uključuje građanstvo, ljudska prava, slobodu izražavanja, ekonomske slobode;

c) Uključuje načela kao što su pluralizam i sekularizam, kolektivna prava, socijalnu koheziju, tržište i blagostanje.

Tabela 8 izlaže medijske ocene demokratije prema obliku sukoba. Nalazimo iznenađujuće pozitivne ocene demokratije u kontekstu izbornih sukoba, uprkos tenzijama i nasilju tokom egipatskih predsedničkih izbora 2012. i kenjskih izbora 2007. godine. Ovde se pozitivno predstavljanje izbora u medijima može shvatiti prevashodno kao projektovanje ideala koje izbori trebaju dostići u demokratskim zemljama, a ne kao odražavanje samih događaja. Pozitivno vrednovanje sukoba oko pitanja tranzicione pravde reflektuje uglavnom izveštavanje o sukobu u Srbiji 2001. godine. U miljeu sukoba oko građanstva, ocena demokratije je dvosmislenija, dok sukobi oko distribucije moći pre svega otkrivaju negativan pogled na demokratsku politiku.

Uloga medija

U skladu s uticajnom konceptualizacijom novinarskih uloga, pravimo razliku između sledećih kategorija: informativna uloga označava pružanje informacija koje omogućavaju građanima da ispune svoju ulogu u demokratiji; uloga podsticaja posmatra medije kao sredstvo u razvoju civilnog društva, društvene kohezije, tolerancije i demokratizacije; uloga saradnje se usredsređuje na zajednički rad s vlastima radi promocije ciljeva kao što su ekonomski razvoj i izgradnja institucija; i radikalna uloga odgovara ulozi kontrole koja se suprotstavlja političkim autoritetima i traži odgovornost vlasti (Christians et al., 2009). Promenljive koje uključuju vrednovanje potom utvrđuju da li se te norme smatraju poželjnim i u kojoj meri izveštavanje medija zaista ispunjava te uloge. Glavni nalaz ovog dela analize sadržaja jeste da se u medijskom izveštavanju gotovo nije raspravljalo o tome kakvu ulogu bi mediji trebalo da imaju u demokratizaciji, niti o ulozi koju su realno imali (samo 2,54% svih kodiranih članaka/priloga uključuje normativnu ocenu medijskih uloga i 7,54% ocenjuje njihovo realno delovanje). Očigledno je da mediji kontrolišu raspravu o sopstvenim aktivnostima i obično potcenjuju ona shvatanja koja dovode u pitanje normativne pretpostavke uloge medija u demokratiji ili pokreću pitanje njihove odgovornosti kao uticajnog činioca u političkom životu.

Tabela 9: Ocena medija*

Uloga medija	Normativna ocena	Ocena delovanja	Razlika između ocena
Informativna	2,69 (45)	3,40 (156)	0,71
Podsticajna	2,25 (44)	2,76 (51)	0,51
Saradnja	3,11 (18)	3,98 (52)	0,87
Radikalna	2,39 (18)	2,80 (25)	0,41
Ostalo	3,75 (4)	4,44 (98)	0,69
Ukupno	2,59 (129)	3,62 (382)	1,03

* 1 Veoma pozitivna, 2 pozitivna, 3 pomešana, uslovna, 4 negativna, 5 veoma negativna.

Kada je reč o normativnim preferencama iznetim od strane medija u našem uzorku, podsticajna uloga je najpoželjnija, dok je uloga saradnje viđena kao najmanje prihvatljiva. Informativna i radikalna uloga, koje preovlađuju u novinarstvu država Zapada, negde su između. Zanimljive su oprečne ocene uloge podsticaja i saradnje, jer se u praksi često preklapaju. Obe su okrenute širim društvenim ciljevima tokom društvenih i političkih promena. Ipak, podsticajna uloga očekuje od medija da saraduju s civilnim društvom, a uloga saradnje dovodi medije u bliske veze s vlastima, što može ugroziti njihovu nezavisnost i kritički potencijal. Naši podaci otkrivaju veliki raskorak između normativnih očekivanja i novinarske prakse kada su u pitanju obe uloge, verovatno ukazujući da mediji nisu u stanju da odgovore na spoljne potrebe i zahteve. Postoji značajan raskorak u očekivanjima i realnom izveštavanju medija iz ugla njihove informativne uloge, tj. pružanja informacija građanima neophodnim za učešće u političkom životu.

Tabela 10: Ocena medija po državi i obliku sukoba*

Država	Normativna ocena	Ocena delovanja	Razlika između ocena
Egipat	2,40 (40)	4,04 (164)	1,64
Kenija	2,98 (47)	3,09 (47)	0,11
Srbija	2,58 (24)	3,54 (158)	0,96
Južna Afrika	2,25 (20)	2,25 (20)	0,00
Ukupno	2,62 (131)	3,63 (389)	1,01

	Normativna ocena	Ocena delovanja	Razlika između ocena
Oblik sukoba			
Građanstvo	2,85 (46)	3,39 (72)	0,54
Distribucija moći	1,94 (18)	4,05 (155)	2,11
Izbori	2,62 (64)	3,44 (108)	0,82
Tranziciona pravda	3,00 (3)	3,17 (54)	0,17
Ukupno	2,62 (131)	3,63 (389)	1,01

* 1 Veoma pozitivna, 2 pozitivna, 3 pomešana, uslovna, 4 negativna, 5 veoma negativna.

Medijska ocena sopstvene uloge u javnom životu veoma se razlikuje od zemlje do zemlje. Raskoraki između očekivanja i stvarnosti je najizraženiji u Egiptu, jer su u burnom razdoblju posle pada Mubaraka mediji bili rastrzani između velikih nada i starih ograničenja. Nasuprot tome, medijsko izveštavanje u Južnoj Africi se u potpunosti poklapa sa normativnim očekivanjima što ne mora biti pokazatelj kvalitetnog novinarstva, već pokreće pitanja sposobnosti i želje medija da kritički razmatraju sopstvenu ulogu u dramatičnoj demokratizaciji zemlje. Posmatrajući vrednovanje medija u kontekstu različitih oblika sukoba, jaz između poželjnog i mogućeg je još veći. To naročito važi za izveštavanje medija u sukobima oko distribucije moći. Srednja vrednost od 4,05 na skali od 5 ocena govori da su gotovo sve evaluativne izjave o ulozi medija u tim sukobima negativne. To verovatno odražava problematičnu i blisku vezu s nosiocima političke moći koje registruje uloga saradnje, koju smo razmatrali u prethodnoj tabeli.

Autoritarna prošlost

Mada obično podstaknuta nadom u bolju budućnost, demokratizacija takođe uključuje i suočavanje s traumama iz prošlosti. Nove demokratske vlasti dakle treba da odluče kako se odnositi prema iskustvima iz prošlosti, kao što su masovna kršenja ljudskih prava, zločini, pitanja krivice i osvete i osećaj poniženja. Neka društva se odlučuju da nastave dalje, bez mnogo osvrtnanja u prošlost; druga se odlučuju za široku raspravu o tim pitanjima. Naši podaci govore da je medijsko izveštavanje o sukobima tokom demokratizacije uključilo i značajna osvrtnanja u prošlost u četiri zemlje (18,2% svih kodiranih elemenata), uprkos činjenici da se samo dva od trinaest sukoba – sukob oko Miloševićevog hapšenja 2001. i kenijski izbori 2013. – neposredno tiču prošlosti, dok su se mnogi od naših sukoba odigrali više godina nakon sloma starih režima. Značajne su i razlike među ovim državama kada je reč o prostoru posvećenom prošlosti. Egipat se nalazi na samom vrhu (31,8% kodiranih članaka/priloga ticalo se pitanja iz prošlosti) a Južna Afrika na dnu (10,2%), što verovatno odražava protok vremena od sloma autoritarnog režima.

Najveći deo medijskog izveštavanja koji je dotakao pitanja prošlosti usredsređuje se na prethodne autoritarne režime, a ne na vlasti koje su usledile posle promene režima. Vrlo je malo nostalgije u medijima u našem uzorku: ocene starih režima u medijskom diskursu su negativne u svim zemljama (prosek ocena Mubarakovog režima: 4,36, Miloševićevog režima: 4,10, aparthejda u Južnoj Africi: 4,10), dok postautoritarne vlasti dobijaju blaže, ali ipak uglavnom negativne ocene (vlade u Srbiji posle Miloševića: 3,77, Morsijeva vlast u Egiptu: 3,89). Izgleda da nove post-autoritarne vlasti nisu dobile dovoljno vremena i prostora da se konsoliduju i suoče s nepovoljnim nasleđem starih režima u političkom, ekonomskom i društvenom životu, već su kritički vrednovane u izveštavanju medija ubrzo posle preuzimanja glavnih poluga moći. Dodatno istraživanje je neophodno kako bi se istražila hipoteza iz literature koja kaže da je medijsko izveštavanje u ranim fazama demokratizacije obično umereno, tj. bez oštrog suprotstavljanja vlastima, da ne bi otežalo političke i ekonomske reforme neophodne za suočavanjem s nasleđem starih režima (Barrera i Zugasti, 2006). Verovatno ta hipoteza stoji u nešto izmenjenom obliku u revolucionarnim slučajevima demokratizacije – onima u kojima su masovni protesti građana slomili stari režim – kao što su one u Egiptu i Srbiji, gde nije bilo potrebe za kompromisom s predstavnicima prethodnih vlasti. *Tabela 11* istražuje u kojoj meri su istorijski diskursi instrumentalizovani u političke svrhe.

Tabela 11: Instrumentalizacija prošlosti

<i>Pominjanje prošlosti</i>	Egipat	Kenija	Srbija	Južna Afrika	Ukupno
Pozivanje na pomirenje	7,8% (22)	5,4% (14)	0,3% (1)	29,2% (21)	6,3% (58)
Isticanje unutrašnjih podela	6,8% (19)	1,9% (5)	4,9% (15)	40,3% (29)	7,4% (68)
Isticanje spoljnih podela/razlika	0,4% (1)	0,8% (2)	3,6% (11)	-	1,5% (14)
(Re)interpretacija prošlosti	13,9% (39)	15,8% (41)	23,8% (73)	13,9% (10)	17,7% (163)
(Re)interpretacija trenutnih vlasti	71,2% (200)	76,1% (197)	67,4% (207)	16,7% (12)	67,0% (616)
Ukupno	100,0% (281)	100,0% (259)	100,0% (307)	100,0% (72)	100,0% (919)

Različiti su razlozi pominjanja prošlosti u medijskom predstavljanju, ali je najznačajniji tumačenje trenutnih vlasti. Samo u Južnoj Africi su mediji pominjali prošlost kako bi mobilisali podršku za neka pitanja i grupe po linijama unutrašnjih rascepa ili da bi naglasili potrebu za pomirenjem. Ovaj nalaz potvrđuje stanovište prema kojem se sukobi posle autoritarnog sloma obično usredsređuju na tekuća pitanja a ne na ona iz prošlosti, čak i u slučaju sukoba koji se neposredno odnose na prošlost – kao što su pitanja tranzicione pravde u Srbiji i Keniji.

Ton i polarizacija

U ovom odeljku se vraćamo na pitanje kvaliteta novinarstva u izveštavanju o demokratizaciji. Ovde se ne oslanjamo na ocene medija o sopstvenom delovanju (vidi *tabele 9 i 10*), već primenjujemo pokazatelje koji mere tri ključne dimenzije kvaliteta eksplicitnog medijskog sadržaja: pristrasnost u našim podacima se odnosi na privilegovanje jedne od strana u konfliktu, uključujući izjave podrške za jednu stranu i/ili izjave odbacivanja druge, i selektivno predstavljanje stavova i učesnika u političkom životu. Emotivnost se odnosi na upotrebu jezika u medijskom izveštavanju koje naglašava osećanja i emotivne odgovore na događaje. Konačno, polarizacija se tiče govornih činova i izražava se isticanjem krivice (drugih) strana u sukobu, korišćenjem negativnog jezika da bi se one opisale ili podsticanjem neprijateljskog delovanja.

Tabela 12: Ton izveštavanja po državama

Dimenzije	Egipat	Kenija	Srbija	Južna Afrika	Ukupno
Pristrasnost (raspon: 0–3)*	1,09 (944)	1,32 (1545)	1,68 (1917)	1,43 (745)	1,43 (5151)
Emotivnost (raspon: 1–3)**	1,50 (943)	1,63 (1537)	1,56 (1914)	1,73 (725)	1,59 (5119)
Polarizacija (raspon: 1–3)***	1,78 (414)	1,69 (1029)	2,15 (1720)	1,97 (535)	1,96 (3698)

* Raspon: 0 neutralan, 1 uravnotežen, 2 pomalo pristrasan, 3 veoma pristrasan.

** Raspon: 1 neutralni jezik, 2 pomalo emotivan jezik, 3 veoma emotivan, zapaljivi jezik.

*** Raspon: 1 umereni govor, 2 pomalo polarizujući govor, 3 snažno polarizujući govor.

Podaci u *tabeli 12* otkrivaju slične trendove u četiri zemlje. Medijsko izveštavanje o demokratizaciji u tim zemljama kretalo se od balansirano i pomalo pristrasno, neutralno do donekle emotivno i pomalo polarizovano govora. Postojale su određene razlike između izveštavanja u različitim državama, uz slično grupisanje država. Zanimljivo je da je medijsko pokrivanje sukoba bilo pristrasnije u Srbiji i Južnoj Africi nego u Keniji i Egiptu, iako su prethodno navedene zemlje bile u većoj meri demokratske tokom analiziranih sukoba. Isto tako, medijsko izveštavanje je bilo polarizovanije u Srbiji i Južnoj Africi nego u Keniji i Egiptu. Konačno, emotivnije se izveštavalo u Južnoj Africi, dok je neutralniji govor prevladavao u Egiptu. Verovatno ti trendovi odražavaju obazrivost medija u početnim fazama demokratizacije, kada stare veze s vlašću još opstaju i/ili se mediji trude da ne ugroze nove demokratske vlasti posle promene režima, ali postaju aktivnije u kasnijim fazama demokratizacije jačanjem uloge kontrole vlasti, paralelno s porastom polarizacije (tj. što je viši nivo demokratije, više je prostora za suprotstavljeno predstavljanje sukoba u medijima, uključujući tu i pristrasno i emotivno izveštavanje, čak i polarizaciju). Podaci o medijskom izveštavanju o demokratizaciji u Srbiji u određenoj meri podržavaju taj zaključak: utvrdili smo postepeni rast pristrasno i polarizujućeg govora i emotivnog izveštavanja od 2001. do 2010. – uz određeni pad 2015, što u velikoj meri odražava i stanje demokratije u tim trenucima.

Tabela 13: Ton izveštavanja prema obliku sukoba

Dimenzije	Građanstvo	Distribucija moći	Izbori	Tranziciona pravda	Ukupno
Pristrasnost (0–3)*	1,53 (1406)	1,29 (932)	1,41 (2153)	1,47 (660)	1,43 (5151)
Emotivnost (1–3)**	1,60 (1380)	1,58 (927)	1,65 (2152)	1,39 (660)	1,59 (5119)
Polarizacija (1–3)***	1,99 (1053)	2,08 (581)	1,84 (1503)	2,07 (561)	1,96 (3698)

* Raspon: 0 neutralan, 1 uravnotežen, 2 pomalo pristrasan, 3 veoma pristrasan.

** Raspon: 1 neutralni jezik, 2 pomalo emotivni jezik, 3 veoma emotivni, zapaljivi jezik.

*** Raspon: 1 umereni govor, 2 pomalo polarizujući govor, 3 snažno polarizujući govor.

Imajući u vidu politički značaj izbora, zanimljiv nalaz prikazan u *tabeli 13* jeste da izbori nisu proizveli pristrasnije i polarizovanije izveštavanje u odnosu na druge oblike sukoba. Izborne kampanje su bile na vrhu samo kada je reč o emotivnosti, a na dnu iz ugla polarizacije. Dalje istraživanje je neophodno kako bismo otkrili zašto. Moguće je da to zavisi od mere u kojoj su izbori zaista takmičarski, slobodni i poštenu, tj. od toga koliko je režim demokratski. Drugi razlog može biti visok stepen kontrole medijskog izveštavanja tokom izbornih kampanja. Mnoge stare demokratije nameću stroga pravila da bi obezbedile nepristrasno medijsko pokrivanje izbora. U novim demokratijama, zavisnost medija od političkih činilaca može rezultirati centralizovanom kontrolom od strane vlasti i uniformnim izveštavanjem u njenu korist ili kontrolom medija od strane suprotstavljenih političkih snaga i oštrom polarizacijom. Kao što smo već pomenuli, izbori u Keniji 2007. i 2013. godine ilustruju oba scenarija.

Zaključak

Ključni nalazi analize sadržaja jesu da razlike između država kada je reč o medijskom izveštavanju o sukobima tokom demokratizacije zavise od nekoliko činilaca. Naši podaci govore da su posebni konteksti država (i širih regiona u kojima se nalaze) konzistentni činilac koji oblikuje obrazac medijskog izveštavanja, odražavajući međuzavisnost između medija i politike. Na primer, vojska se vidi kao relevantna politička institucija u Egiptu (i većini arapskih zemalja) – zbog svoje dominantne uloge u politici od sticanja nezavisnosti – ali ne u drugim zemljama, osim, donekle, u sukobima oko somalijske manjine u Keniji koji se vezuju za terorizam. Isto tako, značaj međunarodnih uzroka sukoba u Srbiji (i bivšoj Jugoslaviji) reflektuje značaj međunarodnih činilaca u političkom razvoju Srbije još od kasnih osamdesetih, što ne iznenađuje uzimajući u obzir raspad Jugoslavije i naredne „ratove oko sukcesije”, NATO intervenciju, haška suđenja bivšim državnim funkcionerima i oficirima, kao i secesiju Kosova. Međutim, odnos između konteksta države i medijskog predstavljanja nije jednostavan. Dalje istraživanje je neophodno kako bismo istražili višestruke transformacije značenja u javnim diskursima koja mogu navoditi tumačenja političkih događaja u neočekivanim smerovima.

Oblik režima i faza demokratizacije su bitni kada je reč o medijskom predstavljanju političkih sukoba, s obzirom na to da se zemlje na sličnom nivou demokratije, ili u sličnoj fazi demokratizacije, grupišu na nekoliko (ali ne na svim) relevantnim varijablama. Dodatno istraživanje drugih izvora je neophodno da bi se utvrdio smer uticaja kada je reč o izveštavanju medija o sukobima u različitim fazama demokratizacije. Verovatno medijsko predstavljanje takođe zavisi od toga da li su se pad nedemokratskog režima i (bar privremena) demokratizacija odigrali putem dogovora suprotstavljenih strana ili revolucionarnom masovnom mobilizacijom (vidi Autor 1, 2017).

Pored toga, medijsko izveštavanje o demokratizaciji takođe je zavisilo od oblika sukoba, iako manje nego od konteksta zemlje. Naši podaci govore da su izbori, kao visoko institucionalizovani oblik sukoba, bili pokriveni u medijima nešto drugačije od drugih oblika sukoba (iako to verovatno zavisi i od oblika političkog režima ili situacije). Dodatno istraživanje koje bi se oslonilo na druge izvore – uključujući kvalitativnu analizu medijskog sadržaja, intervju s novinarima, predstavnicima organizacija i udruženja civilnog društva i političkim „igračima”, kao i analizu dokumenata – neophodno je da bi objasnili kako i zašto svi ti činioци oblikuju medijsko izveštavanje o demokratizaciji.

Literatura

- Barrera, Carlos, and Ricardo Zugasti. 2006. *The Role of the Press in Times of Transition: The Building of the Spanish Democracy (1975–78)*, u: Voltmer, Katrin (ur.). *Mass Media and Political Communication in New Democracies*. London: Routledge.
- Bennett, W. Lance. 2005. *News: The politics of illusion*. New York/London: Pearson/Longman.
- Christians, Clifford, Theodore L. Glasser, Denis McQuail, Kaarle Nordenstreng and Robert A. White. 2009. *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press.
- Entman, Robert. 1993. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, god. 43, br. 4: 51–58.
- Krippendorff, Klaus. 2004. *Content Analysis: An Introduction into its Methodology*. Thousand Oaks: Sage.
- Neuendorf, Kimberly A. 2002. *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Randall, Vicky. 1993. The Media and Democratisation in the Third World. *Third World Quarterly*, god. 14, br. 3: 625–646.
- Vladislavljević, Nebojša. 2017. „Medijsko predstavljanje političkih sukoba“, *CM: Communication and Media*, 12 (39): 5–38.
- Voltmer, Katrin and Hendrik Kraetzschmar. 2015. “Investigating the Media and Democratisation Conflicts: Research Design and Methodology of Media, Conflict and Democratisation (MeCoDEM)”. MeCoDEM working paper, University of Leeds.